

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВОКАЛІСТІВ

Стаття присвячена розгляду ключових аспектів формування професійної культури вокалістів. Розкрито сутність поняття “професійна культура” та підкреслено її органічний зв’язок з системою культури особистості, яка по відношенню до професійної культури виступає як метасистема. Визначено, що професійна культура вокаліста є комплексною характеристикою рівня його професійної компетентності і виконавської майстерності, ставлення до вокального мистецтва як сфери професійної діяльності і до себе як суб’єкта вокальної творчості.

Ключові слова: професійна культура, професійна майстерність, компетентність, вокальне мистецтво, духовність.

Гуманізація освіти, нові вимоги до особистості педагога передбачають посилення уваги саме до різних характеристик професійної культури майбутніх учителів музики. Сьогодні в Україні й у світі все більше зростає роль культури особистості, бо саме однією з головних причин “застою і деградації в усіх сферах” є низький рівень культури в усіх її аспектах – культури праці, культури управління, політичної культури, моральної культури, художньої культури тощо. Реалізація завдань духовного розвитку особистості у сфері соціально-культурної діяльності вимагає підготовки висококваліфікованих фахівців у вищих закладах освіти мистецького профілю. Особливе місце в системі підготовки вокалістів посідає процес формування у студентів професійної майстерності і культури.

У давнину поняття “культура” означало “обробку ґрунту, культивуацію”. Поступово значення слова розширювалось і “культуру” стали тлумачити як перетворення, покращення, яке здійснюється людиною у процесі цілеспрямованої діяльності для задоволення матеріальних і духовних потреб. Вперше його у переносному значенні відносно впливу на людський розум застосував давньогрецький філософ Цицерон, який писав, що “культура – це обробка, вдосконалення душі” [6, с. 115]. За твердженням П. Флоренського, “культура – це середовище, в якому виростає і живиться особистість, оскільки вона, творячи культуру, творить саму себе як суб’єкта соціокультурного процесу” [10, с. 35]. Ця ідея підтримується, розвивається і в сучасних дослідженнях М. Кагана, Л. Когана, Е. Соколова та інших, де культура особистості трактується як специфічна, генетична, не спадкова сукупність засобів, способів, форм, взірців, орієнтирів взаємодії людини з середовищем існування.

У культурі прийнято виділяти різні складові частини і сфери. Так, розрізняють філософську, етичну, естетичну, правову культуру та інші. Однією з найважливіших сфер духовної культури є професійна культура. Не викликає сумніву надзвичайна важливість, гостра необхідність підготовки майбутніх фахівців, які володіють високою загальною і професійною культурою, умінням самостійно і гнучко мислити, ініціативно і творчо вирішувати професійні і життєві питання.

Поняття “професійна культура” є загальнонавчаним і знайшло віддзеркалення у ряді робіт, присвячених цілісному теоретичному вивченню даного феномена. Це поняття досліджується в роботах, присвячених професійній діяльності вчителів і викладачів вищої школи, розвитку їх здібностей і формуванню педагогічної майстерності (С. І. Архангельського, Б. С. Гершунського, Ф. Н. Гонобліна, А. А. Деркач, І. Ф. Ісаєва, З. Ф. Єсаревої, В. А. Кан-Каліка, Б. Ф. Ломова, Кузьміної, В. Г. Максимова, А. Т. Маленко, В. А. Сластьоніна, Н. Н. Тарасевича та інших).

Як зазначає В. Белоліпецький, “професійна культура” не є простим механічним поєднанням понять “професіоналізм” та “культура”. Це синтез, органічний сплав, який створює нове суспільне явище, де відбувається зустріч високої майстерності із загальною

культурою людини. Професіоналізм і культура зустрічаються на “полі” діяльності і відносин, і на цьому “ґрунті” народжується новий соціальний феномен, який має назву “професійна культура” [2, с. 44].

У науковій літературі нині використовуються різні визначення поняття професійна культура: це комплекс індивідуально вироблених стратегій, засобів орієнтації у дійсності, технологій переводу ідей у матеріальні цінності (І. Зязюн); це міра, якість діяльності людини у певній, виокремленій галузі її професії, у тому виді діяльності, де вона відчуває себе комфортно, впевнено, вільно та розкуто (І. Модель); це своєрідний органічний сплав кваліфікації та моральності, яка функціонує на основі трудової моралі (Л. Богданова); сукупність норм, правил та моделей поведінки людей – відносно замкнена система, яка пов’язана зі специфікою діяльності людей у сучасних умовах праці (Б. Єрасов); це сукупність спеціальних теоретичних знань та практичних умінь, які пов’язані з конкретним видом діяльності (А. Кравченко).

Професійна культура розглядається вченими як система соціальних якостей, що безпосередньо забезпечує рівень трудової та професійної діяльності. За енциклопедичним словником з культурології, професійна культура характеризує “рівень і якість професійної підготовки, причому на якість професійної культури впливає стан суспільства. У свою чергу рівень професійної культури є важливим показником розвитку того чи іншого суспільства” [11, с. 402].

Вперше широке використання терміну професійної культури у психолого-педагогічній літературі відноситься до 80-х рр. ХХ ст., зокрема, у працях Б. Ф. Ломова. Фактично, за минулий період у педагогіці професійної освіти склалася система розгляду як сутності професійної культури, так і процесу її формування. Аналізуючи сутність професійної культури сформованих працівників і спеціалістів, дослідники звертають увагу на компетентність, професійну майстерність, уміння й прагнення виявляти ініціативу та творчу активність у поєднанні з технологічною дисципліною та відповідальністю за результати і наслідки своєї праці.

На думку вчених, структура професійної культури включає соціальний, професійний і моральний компоненти (блоки). У **соціальному** блоці відзначають уміння співробітничати, відповідальність за доручену справу, дотримання встановленого порядку і трудової дисципліни; соціальну активність і творчий підхід до справи; потребу в самоосвіті й самовихованні. **Професійний** компонент характеризується компетентністю, високим рівнем організації праці, раціональним розподілом робочого часу, ритмічністю, злагодженістю, технологічною дисципліною, економічною культурою. **Моральний** компонент виявляється у свідомості, сумлінності, самодисципліні, гуманному ставленні до партнерів, багатстві духовної культури [4, с. 63].

Нерідко дослідники вводять поняття “професійно-моральна культура праці”, прагнучи у самому терміні акцентувати увагу на єдності професійного і соціально-морального аспектів у прояві особистісної культури. Так, І. Зарецька, у структурі професійної культури виділяє два блоки: професійно-організаційний (знання, уміння, досвід, майстерність) і соціально-моральний (ціннісні орієнтації, морально-вольові якості, що визначають ставлення до предмета, процесу, суб’єктів, засобів і результатів діяльності) [4, с. 67]. Професійна культура взаємопов’язана з усіма компонентами особистісної культури, у першу чергу з моральною, правовою, розумовою, естетичною, екологічною тощо. На її становлення і прояв впливає весь комплекс соціальних, економічних, педагогічних чинників.

Звертаючи увагу на взаємозв’язок професійної культури з іншими компонентами культури особистості, Л. Коган вводить поняття “професійна зрілість”, яка, звичайно, неможлива без глибоких знань, умінь, досвіду у певній професійній діяльності. Професійна зрілість пов’язана з професійною етикою й естетикою, з громадянською і

моральною вихованістю. Цю єдність він і називає професійною культурою особистості [7, с. 39].

Необхідною умовою професійної підготовки майбутніх учителів музики є вдосконалення їх вокальної підготовки шляхом оновлення змісту та запровадження у навчальний процес сучасних підходів і технологій. Багатоаспектність феномену професійної культури музикантів-виконавців обумовлює необхідність комплексного дослідження освітнього процесу вузу як етапу становлення і формування основ професіоналізму. У зв'язку з цим слід зазначити, що ця тема знайшла відображення у дослідженнях Т. І. Бакланової, О. А. Блоха, Л. С. Зорилової, Г. Г. Казакової, М. Т. Картавцевої, А. Ю. Любомудрової, Є. В. Ніколаєвої, Н. Ф. Спинжар, С. Ю. Рибіна, В. І. Черниченко та ін. Серед вказаних робіт самостійну групу джерел складають праці по вдосконаленню процесів професійної підготовки вокалістів (Л. А. Антіпова, Н. Є. Гребенюк, М. І. Демченко, Л. С. Зорілова, М. Т. Картавцева, Л. Л. Кисельова, А. П. Курченко, О. В. Оганезова-Григоренко, Е. В. Талаквандзе, К. В. Хачатурян та ін.).

Ми поділяємо точку зору В. І. Черниченко, який стверджує, що “результатом освіти можна вважати розвиток особистісних і професійно-трудовак якостей людини, його інтелігентність і культуру, здатність адаптуватися у змінному соціальному і соціокультурному середовищі і позитивно впливати на її зміну, використовуючи свої особистісні і професійні можливості” [12, с. 86].

Вокальне мистецтво – синтез співацької майстерності і духовно-творчих здібностей. Тому ідеї трансцендентального синтезу покликані розвивати обдарованість людини, розкривати її потенціал, оскільки творчі здібності вокаліста спираються на єдність свідомості і несвідомого, раціонального і ірраціонального, з'ясовного й інтуїтивного. До складових професійної культури вокалістів відносять низку професійних якостей, без яких неможливо становлення співака, а саме: володіння методологією розвитку співацького голосу, знання основ фоніатрії та фонопедії, знання різноманітного за стилевими та жанровими ознаками вокально-технічного та навчально-художнього репертуару, систематичне підвищення власної виконавської майстерності тощо.

У той же час аналіз педагогічної літератури виявляє факти підстави поняття професійної культури синонімічними категоріями професіоналізму, майстерності, компетентності, високоосвіченості тощо. Так, у низці досліджень, присвячених проблемі формування професійної компетентності (Н. Бібик, А. Дахін, М. Гончар, О. Калегіна, П. Терехов, А. Хуторської та ін.), останню розглянуто у зв'язку з дослідженням професіоналізму особистості, як діяльнісне новоутворення, що формується у процесі професійної підготовки і не зводиться до знань, умінь, навиків, а виступає як властивість особистості. По відношенню до професіоналізму компетентність є однією зі складових її структури, поряд з типом спрямованості і рівнем здібностей. На підтвердження цієї позиції можна навести визначення професійної компетентності, дане П. П. Тереховим, як готовність особистості до успішного виконання своєї професійної діяльності. При цьому можна вважати, що структура професійної компетентності включає три компоненти: змістовний, мотиваційний і виконавський [9, с. 127]. Проте, А. М. Новиков стверджує зворотне, вважаючи, що “коли говорять про професіоналізм, то в першу чергу мається на увазі володіння тими або іншими технологіями. Компетентність же має на увазі окрім технологічної підготовки цілий ряд інших компонентів, що мають позапрофесійний або надпрофесійний характер” [8, с. 110]. О. Калегіна розглядає компетентність як особистісні якості людини, що дозволяють виконувати роботу в певній сфері діяльності на високому рівні [3, с. 49]. І. Єліна вважає, що сутність поняття “компетентність” відображено у двох аспектах: 1) взаємовідповідність покликання та визнання професіонала на службі; 2) розкриття психологічної структури компетентності, що містить операційний компонент (як роблю), мотиваційний компонент (навіщо роблю), рефлексивний компонент (як оцінюю) [5, с. 104].

Відносно зіставлення понять “професійна культура” і “професійна майстерність”, слід зазначити, що труднощі аналізу полягають в тому, що вони належать до складних, багатоаспектних проблем і досліджуються вченими з різних позицій: соціології, психології, педагогіки, культурології. Згідно з точкою зору Н. К. Бакланової, поняття “професійна майстерність” є унікальним і неповторним завдяки його найважливішій складовій – творчості. Саме творчість, її присутність як основної ознаки або одного з рівноцінних інших і дозволяє розташувати аналізовані поняття таким чином: “професіоналізм” (діяльність, переважно, нетворча), “професійна культура” (передбачає наявність особистісно-творчого компонента поряд з іншими професійними цінностями і технологією діяльності), “професійна майстерність” (синтез професіоналізму, творчості і духовності) [1, с. 53]. На думку автора, проблема професійної майстерності обумовлює необхідність розгляду професійної духовності, духовних цінностей. Відсутність професійної духовності, вузькоспеціалізоване мислення можуть привести до порушення етики у вирішенні професійних завдань і, як наслідок, – до технологічних та інших катастроф. Проте подібне визначення, на наш погляд, цілком можна було б віднести і до визначення професійної культури, бо культура обумовлює творчо підходити до професії, а цінності особистісно-творчого компонента складають духовність професійної діяльності, розвиваючи здібності аналізу та її оцінки з позицій вищих цінностей.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що більшість думок є правомірними з позицій визначення сутності професійної культури та її органічного зв'язку з системою культури особистості, яка відносно до професійної культури виступає як метасистема. Проте, специфіка формування професійної культури вокаліста безпосередньо залежить не лише від особистості виконавця, але й від процесуальних характеристик сольного співу, оскільки спів – глибоко фізіологічно прихований процес, де інструмент знаходиться усередині виконавця, і виконавець є сам інструментом, цілком включеним у виконавську діяльність. До психофізіологічних характеристик необхідно також віднести й ту обставину, що вокальним виконавством багато музикантів починають займатися у досить дорослому віці, коли особистісні структури світогляду, в основному, сформовані, коли голосовий апарат підготовлений до навчання, звучання голосу також залежить від вікових можливостей виконавця і можливі випадки втрати голосу. Тому у процесі формування професійної культури вокаліста, окрім етапів становлення і розвитку здібностей до сольного співу і вдосконалення виконавської майстерності, існують етапи актуалізації педагогічної і науково-дослідної діяльності, в яких музикант продовжує здійснювати свою професійну діяльність як адепт вокального мистецтва. Власне критерії процесуальних характеристик сольного співу і певна особистісна сформованість вокаліста дозволяють дотримуватися думки, що професійна культура вокаліста є комплексною характеристикою рівня професійної компетентності і виконавської майстерності вокаліста, його ставлення до вокального мистецтва як сфери професійної діяльності і до себе як суб'єкта вокальної творчості.

Використана література:

1. Бакланова Н. К. Профессиональное мастерство специалиста культуры : учеб. пособие для аспирантов, слушателей курсов повышения квалификации, преподавателей, студентов. – М. : МГУКИ, 2001. – 351 с.
2. Белолипецкий В. К. Этика и культура управления : учебно-практическое пособие / В. К. Белолипецкий, Л. Г. Павлова. – М. : ИКЦ “Март”, 2004. – 384 с.
3. Елина И. Е. Компетентность как интегральная характеристика профессиональной деятельности госслужащих / И. Е. Елина // Экономика и управление: пути выхода из кризиса. – М. : РАГС, 1999. – С. 48-59.
4. Зарецкая И. И. Профессиональная культура личности // Понятийный аппарат педагогики и образования. – Екатеринбург, 1996. – 127 с.
5. Калегина О. А. Компетенции как результат получения образования / О. А. Калегина // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. – 2006. – № 2 (14). – С. 102-107.

6. Кононенко Б. И. Культурология в терминах, понятиях, именах. Справочное учебное пособие. – М. : Изд-во “Щит – М”, 1999. – 406 с.
7. Коган Л. Н. Людина і його доля. – Москва, 1988. – 264 с.
8. Новиков А. М. Российское образование в новой эпохе / Парадоксы наследия, векторы развития. – 2-е изд. – Чебоксары : Из-во Чуваш. ун-та, 2001. – 230 с.
9. Терехов П. П. Формирование педагогической компетентности специалиста в условиях модернизации непрерывного профессионального социокультурного образования. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 2003. – 241 с.
10. Флоренский П. А. Записки о христианстве и культуре. Соч. : в 4-х т. – Т. 2. – С. 547-559.
11. Хорунженко К. М. Культурология. Энциклопедический словарь. – Ростов-на-Дону : Изд-во “Фенікс”, 1997. – 640 с.
12. Черниченко В. И. Педагогика высшей школы: Курс лекций по разделу “Дидактика”. – М. : МГУКИ, 2002. – С. 47.

Se Czin. K проблеме формирования профессиональной культуры вокалистов.

Статья посвящена рассмотрению ключевых аспектов формирования профессиональной культуры вокалистов. Раскрыта сущность понятия “профессиональная культура”; определено, что профессиональная культура вокалиста является комплексной характеристикой уровня профессиональной компетентности и исполнительского мастерства вокалиста, его отношения к вокальному искусству как сфере профессиональной деятельности и к себе как субъекту вокального творчества.

Ключевые слова: профессиональная культура, профессиональное мастерство, компетентность, вокальное искусство, духовность.

Se Czin. To the problem of forming of professional culture of vocalists.

The article is devoted consideration of key aspects of forming of professional culture of vocalists. Essence of concept “professional culture”; certainly, that a professional culture of vocalist is complex description of level of professional competence and performance trade of vocalist, his relation, to the vocal art as sphere of professional activity and to itself as to the subject of vocal creation.

Keywords: professional culture, professional trade, competence, vocal art, spirituality.

Сергієнко О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНА ТВОРЧІСТЬ”
У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗАКЛАДІ**

На сьогодні актуальним є визначення можливості реалізації особистісно-орієнтованого підходу в процесі вивчення курсу “Декоративно-прикладна творчість” у вищому навчальному педагогічному закладі” через визначення змісту, форм, методів і прийомів навчання, які здатні реалізувати особистісно-орієнтований підхід. Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість студента та викладача.

Ключові слова: освіта, особистісно-орієнтоване навчання, особистість, декоративно-прикладна творчість, навчальний процес, методи та засоби навчання, студент, викладач.

Сучасний розвиток освіти визначається переходом від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій. Важливим є вміння самостійно знаходити необхідну інформацію, оволодівати новими навичками у відповідності зі змінами суспільства.

Перехід від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій, який уже здійснюють ряд розвинених держав на сучасній освітній і науковій основі, є